

Teknolojik Determinizm Bağlamında Bir Şiddet Formu Olarak Medya

Media as a Form of Violence in the Context of Technological Determinism

Eyüp AL*

Öz

Makalenin amacı bir şiddet formu olarak medyanın her türlü içeriği etki altına aldığını ispat etmektir. İçerik, onu inşa eden unsurların en önemlisi olan “araç”ın merkeze alınması ile ilişkilidir. Bu makalede medya, bizatihi kendi yapısından/formundan ötürü şiddetin ana kaynağı olarak değerlendirilmektedir. “Araç”ın bu mutlak etkisi, yöntem olarak teknolojik determinizmi doğurmaktadır. Arka planda bırakılan “araç”ların ne olduğu sorusu önem arz etmekte ve dolaylılama temelli kitle iletişim araçları, teknolojik determinizm bağlamında şiddetin inşa edici unsuru olmaktadır. Burada teknoloji temelli iletişim araçları mesaj/içeriği istediği şekle sokabilmekte ve önemsizleşmesine neden olarak simgesel şiddetin başat unsuru olmaktadır. Form’un/yapı’nın içerik üzerindeki tahakküm edici gücü iletişim “araç”ları üzerine düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Makalenin amacı temsil pratiklerinin ikincil önemde kaldığını ve esasın teknolojik determinizm olduğunu göstermektir. Bu makalede Kitle iletişim “araç”larının teknolojik determinizm bağlamında şiddetin yapısal olarak ana kaynağı olduğu iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik Determinizm, Kitle İletişim Araçları, Form/Yapı, İçerik/Mesaj, Simgesel Şiddet.

Abstract

The goal of the article is to prove that the media, as a form of violence, infiltrate every kind of content. The content is related to the centralization of the “medium”, which is the most important element that builds it. In this article, the media itself is regarded as the main source of violence because of its form/structure. As a method, this absolute effect of the medium gives rise to technological determinism. The question of what the “medium” are left behind is important and mediation-based mass media is the building block of violence in the context of technological determinism. It is here that technology-based means of communication puts the message/content in the way that it wants and becoming the reason

* Arş. Gör. Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, eyup.al@marmara.edu.tr

of insignificant is a dominant element of symbolic violence. The imperative force on the content of the form/structure makes it necessary to think on the means of communication. Main goal of this article is to demonstrate that representation practices remain secondary and the main part is technological determinism. At this juncture, the article will prove that violence is the structural origin of the mass media “medium” in the context of technological determinism.

Key Words: Technological Determinism, Mass Media, Form/Structure, Content/Message, Symbolic Violence.

Giriş

İletişim, insanların bu dünyadaki varlığı açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu önem insanın varlığını sürdürebilmesi için iletişim olgusuna ihtiyaç duymasıyla ilişki içerisinde. İletişim, kelime kökeni itibariyle “ileti” ve “iletmek” olgularını içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda iletişimden bahseden herkes, o anda “ileti” ve “iletmek” meselelerini de istemsizce gündemine almaktadır. Bu durum kısaca şöyle ifade edilebilir; iletişim, her zaman için beraberinde bir iletiyi/içeriği ve bunun iletilmesini sağlayan bir aracılık görevini de yerine getirmektedir. İletişim, bir kanal/araç vasıtasıyla mesajın iletilmesi süreci olarak değerlendirilebilir. Bu makalenin sınırlılıkları bağlamında özellikle “ileti”nin taşınması, aktarılması ya da aracılık edilmesi sürecine odaklanılarak; “araç”ın mahiyeti ve tahakküm edici gücü üzerinde durulmaktadır.

İletişim, sadece içinde bulunulan zaman dilimiyle değil, tarihsel boyutuyla da göz ardı edilemeyecek bir süreçtir; çünkü zaman içerisinde iletişimin doğasında köklü dönüşümler yaşandığı bilinmekte ve görülmektedir. Yaşanmış ve yaşanmakta olan bu dönüşümlerin beraberinde neleri getirdiği ve götürdüğü de ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir olgudur. İletişim açısından dönüşüm anları uzun zamandır teknolojik bir temele dayalı şekilde ilerlemektedir. İletişim araçlarının 20. yüzyılın başından beri insanın hayatındaki ağırlığı artmaktadır. Özellikle 19. yüzyılın başında fotoğrafla ve yüzyılın sonuna doğru da sinema aracılığı ile bu süreç radikal bir şekilde devam etmiştir.

İnsanın iletişim bahsinde karşısına açık seçik biçimde teknolojik araçlar çıkmakta ve bu araçlar gün geçtikçe insanın hayatında daha çok yer edinmektedir. İletişim araçlarının olmadığı dünyada ise yüz yüze iletişimin imkânları zorlanmaktaydı. Yüz yüze iletişimin beraberinde getirdiği “bir aradalık”, “karşılıklılık”, “eş zamanlılık” gibi unsurlar da değişime uğramaktadır. Ancak temelli iletişim biçimlerinin varlığı, yüz yüze iletişime ait özelliklerin toptan yok olması anlamına da gelmemektedir. Bugün insanlar hâlâ yüz yüze iletişim kurmaya devam etmektedirler ve böylece teknoloji temelli iletişim araçlarının yüz yüze iletişimi öldürdüğü ya da onun yerini tamamen aldığı yönündeki iddialar anlamsızlaşmaktadır. Nazife Güngör (2013) de bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Sözlü iletişimi yazılı iletişimin karşısı ya da önceli olarak görmek yanlış olur.” (s. 42). Aslında sözlü ve yazılı iletişim biçimlerini, iletişim üst başlığı altında ve devamlılık içerisinde değerlendirmek daha makul ve mantıklı olacaktır.

İletişime aracılık eden unsurların değişimi, aynı zamanda iletişimin içeriğini de etki altına almaktadır. Böylece formun kendisi “tek tip içerik” dayatmaktadır. Sözlü ve yazılı iletişim içerisinde yaşanan değişim bunun en bariz göstergesini oluşturmaktadır. Sözün kalıcı bir hale dönmüş formu olarak yazının vaat ettikleri ile sözün kendi doğası arasında büyük bir uçurum oluşmaktadır. Özellikle teknolojik araçların iletişim süreçlerine dâhil olmaya başlaması ile iletişimin hem içeriği hem de formu radikal bir şekilde değişmeye başlamıştır. Bir iletişim biçimi olarak mağara duvarına çizilen resimler ile yağlıboya tablolar arasında, yağlıboya tablo ile onun fotoğrafı arasında da büyük farklılıklar söz konusudur. Bu durum ise tamamen kullanılan araçlarla, yani onların doğasıyla/yapısıyla/formuyla ilişkilidir.

Yapısal Bir Şiddet Olarak Medyanın Kendisi

Medya, başlı başına şiddetin kendisidir ve şiddeti herhangi bir şekilde temsil etmemektedir. Belirli teknolojik “araç”ların hükümlüğü altında gerçekleşen bir iletişim süreci, yapısı/formu dolayısıyla insanın ve şeylerin üzerinde baskı kurarak onlara kendi damgasını vurmaktadır. Medya, kendi ontolojik ve epistemolojik zeminini, ahlaki normlarını, estetik kaygılarını merkeze alarak insanı ve insanın algıladığı dünyayı şekillendirmekte, bunun kontrolünü insanın elinden almakta ve bunu bir “yaşam biçimi” olarak dayatmaktadır. Medyanın teknolojik unsurlarından ötürü kaçınmadığı yapısı, onun bizatihi kendisinin şiddet olarak değerlendirilmesini doğurmaktadır.

Bir kavram olarak medya, tüm ekonomik, politik, kültürel, ideolojik içeriklerinden soyutlandığında ve sadece iletişim araçları ile ilişkilendirildiğinde medyayı tek bir iletişim “araç”ı ile değerlendirmek söz konusu olamaz. Medyanın sadece tek bir “araç”la değil de araçların bütünüyle ilişkilendirilmesi, meselenin künhüne vakıf olmayı kolaylaştıracaktır. Medya bu bağlamda sadece televizyon, sinema ya da gazete değildir. Tüm bu araçların toplamı olan medya, form olarak o araçların etkisi altında kalmaktadır. Bu durum ise bir tercih meselesi değildir, birilerinin bunu isteyip istememesinin bir önemi yoktur; yani “ister istemez” bir zorlama şeklinde açığa çıkan “şey”den bahsedilmektedir. Medyanın bizatihi şiddetin kendisi olması burada görülebilmektedir. İçerikten bağımsız bir biçimde teknolojik araçların tahakkümü altında insana bir şey sunan medya aslında iletişim araçlarının baskısı ile karşılaşmakta ve bu durum da medyanın şiddet ile olan ilişkisini göstermektedir.

Şiddetin mantığı burada gözükmekte ve bir şiddet biçimi olarak sembolik yapı, iletişim araçları içinde var olmaktadır. Dolayımleme temelli iletişim araçları gerçeği değil aksine sembolik anlamlar üzerinden bir temsili gerçekleştirilmektedir. Bu araçlar bugün teknolojiyi kendilerine zemin olarak seçmiş durumdadırlar. Fotoğraf ya da sinema gibi iletişim örnekleri teknolojinin dışarıda bırakılabileceği, hesaba katıl(a)mayacağı örnekler değildir.

Bu bağlamda iletişim, özü itibarıyla “sembolik formların üretimi, aktarımı, alımlanması ve değişik türdeki kaynakların idaresini içeren bir toplumsal faaliyet” olarak nitelendirilebilmektedir (Thompson, 2008, s. 37). Sembolik yapılar kendilerini medya aracılığıyla ve onun farklı biçimleri – sinema, gazete, televizyon gibi – üzerinden dayatmaktadır. Dolayımleme temelli iletişim araçları ele aldıkları herhangi bir şeyi olduğu gibi bırakmamakta –gene bir tercih söz konusu değildir

– ve onu bazı sembolik ifade ya da temsil kalıpları içerisinde aktarmaktadır. Bu aktarımın kendisi kaçınılmaz bir biçimde medyanın araçla olan ilişkisinden ötürü şiddet doludur; çünkü insana ve iletişim pratiklerine bir özgürlük alanı açmamakta, aksine, iletişimi “araç”ın boyunduruğu altında gerçekleştirmektedir.

Dolayımına temelli bu sembolik formlar kendi iktidar alanlarını yaratmakta ve sembolik iktidarlarını da simgesel şiddetleri² üzerinden sağlamaktadırlar. Şiddet, iletişim araçları bahsinde fiziksel bir hal almamakta ve aksine araçların doğası ile uyumlu bir biçimde simgesel düzlemde kendi varlığını dayatması ile gerçekleşmektedir. Şiddet, iletişim çalışmalarında genel itibariyle temsil pratikleri ile ilişkilendirilmektedir. Ancak bu makalede şiddetin varlığı medya alanında direkt olarak iletişim “araç”larının varlığı ile ilişkilendirilmektedir. Her bir iletişim “araç”ı her türlü içeriğe ve aynı zamanda onu algılayanlara kendi formunu dayatmaktadır. Bu durum içeriği önemsizleştirerek, onu soğurmaktadır. Netice itibariyle simgesel şiddet “araç”ın insanı tahakküm altına alıp yönlendirmesidir.

İnsanın dünyayı ve hatta kendisini de anlamlandırma şekli “dolayımlanmış sembolik biçimler” (Thompson, 2008, s. 60) tarafından gerçekleştirildiğinde, bu durumun açık seçik bir şiddet olduğu görülmektedir. Aracın kendisine gösterdikleri ile yol alan bireyler, ister istemez “araç”ın doğasının ortaya koyduğu içerikle yol almaktadır. Teknolojik determinizm bağlamında şiddet, “araç”ın tahakkümü altındaki medyanın kendisinde açığa çıkmakta ve ancak bundan sonra bahsedilebilirse eğer, bazı ideolojik, kültürel, ekonomik farklılıklara temsil pratikleri üzerinden değinilebilmektedir.

“Özgür medya” gibi kavramsal ve simgesel değeri yüksek söylemler aslında içerik açısından herhangi bir anlam ihtiva etmemektedir. Çünkü zaten “araç”ın doğası gereği böylesi bir nesnellığın, özgürlüğün vuku bulması imkân dâhilinde değildir. Formun kudreti –ister istemez – içeriği etki altında bırakmaktadır. Bir form olarak teknolojiyi merkezine alan iletişim “araç”ı da bundan müstağni değildir. Böylece yapısal bir zorunluluk olarak “özgür medya”nın gerçekleşmesi söz konusu değildir. İşte bu durum medyanın içerikten ve temsil pratiklerinden bağımsız bir şekilde bizatihi kendisinin şiddet olduğunun göstergesidir.

“Araç”ın Mahiyetinin Genel Bir Değerlendirmesi

“Ara-ç” kelimesi aracı olmakla, aracılık etmekle ilişkili bir durumu kendi bünyesinde saklamaktadır. Aslında bugün iletişimin dolayımınarak gerçekleşmesini sağlayan “araç”lar, bir “araç”ılık vazifesi görmektedir. “Araç-ı” aynı zamanda ara bir formdur ve aracılık ettiği şeye kendi

2 Pierre Bourdieu’da simgesel şiddet fiziksel olmayan şiddet biçimi için kullanılmaktadır. Marksist bir yaklaşımla devletin fiziksel iktidar alanına artık simgesel şiddetin de dahil olduğunu ve bunun incelenmesi gerektiğini söyleyen Bourdieu, her türlü toplumsal eşitsizliğin kaynağı olarak simgesel şiddeti görmektedir. Simgesel şiddet, iktidarın yeni tahakküm edici gücüdür. Ancak bu makale de simgesel şiddet kitle iletişim araçlarının bizatihi araç olmaktan kaynaklanan kendi yapılarını kullanıcılarına dayatmaları olarak ele alınmaktadır. Simgesel şiddet araçların ürettikleri/içerikleri ile temsil edilen bir dünyanın insanların zihin dünyasını şekillendirmesi değildir; aksine ve daha öncelikli olarak araçların kendi dünyalarını ve iktidar biçimlerini insanlara içerikten bağımsız bir biçimde dayatması ile ortaya çıkmaktadır. Böylece kitle iletişim araçları yeni bir dünya algısı ve yaşama biçimi yaratarak insanları içerikten azade bir biçimde etki altına almaktadır (2015).

damgasını vurmaktadır. Kısaca, teknolojik determinizm bağlamında aracılık etmek, aracılık eyleminin gerçekleşmesi, “araç”ın etkisi altında olmak demektir. Araç zaten araç olma özelliğini aracılık ederek kazanmaktadır. Bir “araç”ı araç yapan şey doğasında barındırdığı bu “araç”ılıktır yani dolaylıdır.

Mesela sinema açısından aracılık etme durumu filmin her izlenişinde devreye girmekte ve bu durum sonsuza kadar devam etme imkânı bulmaktadır. “Araç”ılık eden “araç”ın kendisi, medya sürecinin dışında bırakılamaz çünkü bu durum ister istemez gerçekleşmektedir. Bir film izlenirken kamera ve sinema alanına ait tüm teknolojik unsurlar hiçbir zaman için dışarıda bırakılamayacaktır; çünkü filmsel sürecin esasını bu unsurlar oluşturmaktadır, kamera da bunun dışında değildir. Şüphesiz ki benzer bir durum televizyon için de geçerlidir.

İletişim araçları basit birer iletişim aracı olmanın yanı sıra insan hayatında asli değişikliklere de neden olmaktadır. Bu değişimin nedenini en iyi gösteren yaklaşımı “teknolojik determinizm” olarak adlandırabilmek mümkündür. İletişim bahsinde teknolojik determinizm basitçe şöyle ifade edilebilir; teknolojiyi merkezine alan iletişim araçlarının – mesela duman vasıtasıyla kurulan iletişim buna örnek değildir – bizatihi kullandıkları teknoloji unsurunun etkisi altında kalmalarıdır. Ancak aynı zamanda bu adlandırmanın yöntemin kendisinden daha sonra konulduğu da unutulmamalıdır. Mesela Harold Innis, Marshall McLuhan ya da Walter Ong aslında düşüncelerinin merkezine teknolojik araçların etkisini dâhil etmişlerdir. Bu durumun bir yöntem olarak adlandırılması ise daha sonra gelmektedir.

Teknolojik determinizm açısından Walter Benjamin’in (2012) işaret ettiği teknik meselesi düşünüldüğünde konu sadece sanatla ve sanatın üretimiyle ilişkili bir olgu olarak ele alınmamalı; yani fotoğrafla ilişkili olarak teknolojik araçların – yağlıboya tablo alanında – yaratmış olduğu değişim için sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Fotoğrafın yağlıboya tablonun aurasını/ halesini kırmaya neden olan şey nedir? Fotoğraf yarattığı içerik ile mi yoksa fotoğraf denilen şey fotoğraf olmağından ötürü mü buna neden olmaktadır? Burada cevap açıktır; yağlıboya tabloya içerik açısından herhangi bir müdahale olmadan, sadece kameranın kadrajına girmesi yetmektedir. Benjamin’in ifadesi ile eser, biricikliğini kaybetmektedir (2012, s. 57). Peki, aradan geçen bunca zaman fotoğrafın yapısını değiştirmiş midir? Yapı değişmemekte ve fotoğraf bugün hala aynı teknolojik temele sahip olmasından ötürü şeyleri birer fotoğraf haline getirmektedir. Bir insan, hayvan, buzdolabı ya da ev, fotoğraf düzleminde eşitlenmektedir ki bu adları anılan şeylerin birbirlerinden her anlamda büyük farklılıklar taşıyor olmaları da bir değişiklik yaratmamaktadır. Sonuç olarak “araç”ın konumu, kendisi cihetinden, kendisi dışındaki her şeyi, herkesi nesneleştirmekte ve kendisi de “eyleyen özne” konumuna geçmektedir.

Açık seçik bir biçimde insanın üzerinde tahakküm kuran iletişim “araç”ı, simgesel şiddetin özünü oluşturmaktadır. Burada şiddetten kastedilen şey fotoğraf bağlamında, her şeyin bir fotoğrafın içine hapsedilebiliyor olmasıdır. Dünyada var olan ve hatta var olmuş olan her şey fotoğraf aracılığıyla fotoğrafın nesnesi konumuna indirgenmekte ve bir yandan da fotoğraflanmaya dair büyük bir iştah duymaktadır. Bu durumu Jean Baudrillard (2012c, ss. 144-145) bir fotoğrafa bakıldığında fotoğraf olgusundan başka hiçbir şeyin görülmemesi olarak değerlendirmektedir.

Simgesel şiddet kendilerince bir gerçekliğe sahip olan şeylerin belirli formlar aracılığıyla soğurulması ve dönüştürülmesidir. Bugünün dünyasında fiziksel şiddetin yerini alan simgesel şiddet, araçların dolaylılama temelli yapılardan kaynaklanarak temsil ettiklerine işaret etmekte ve bunu da kullandığı “araç”ın doğası itibariyle temsil edileni şekillendirerek gerçekleştirmektedir. İşte burada açığa çıkan şey, medyanın kullanılan araçlar özelinde şiddeti içeriyor olmasıdır. Şiddet medyanın insanlara yanlış temsiller (misrepresentation) sunması ile ilişkili değil, aksine, insanlara temsil pratiklerinin dışında bir dünya/alan bırakmamasında ve insanlara bunu icbar etmesinde yatmaktadır.

Bu bağlamda içeriğe dair yapılacak olan tartışmalar “esas”ın geri plana itilmesine, saklanmasına, üstünün örtülmesine ve en sonunda da görülememesine neden olacaktır. İletişim alanındaki tartışmalar genellikle araçların kullanım pratikleri yani temsil üzerinden ele alınmaktadır. Bu hata, aracın asli konumunun/kudretinin/iktidarının göz ardı edilmesine sebep olmaktadır.

Burada “nesnenin hükümranlığı”, nesnenin edilgen bir konuma sahip olmaması ile ilişkilidir. Nesnenin de kendine ait yapıp etmeleri ve tercihleri vardır (Baudrillard, 2005, ss. 18-66). Teknolojiyi temel alan iletişim alanını da böyle kodlamak gerekmektedir. Mesela bugün her şey; teknik, endüstriyel, medyatik nesnelere, görülmeyi, okunmayı, kaydedilmeyi ve fotoğraflanmayı talep etmektedir (Baudrillard, 2012b, s. 39). Böylece şeyleri fotoğraflayan, kayıt altına alan aslında insanın iradesi olmamakta ve nesnenin talepleri, insanın hayatına yön vermektedir. Orada bir yerlerde durmakta olan olgular, bir gün hikâyeleştirilerek sinema filmi olmayı beklemektedirler. Televizyon açısından herhangi bir olay da haber niteliği taşıdığını vurgulamakta, haberleştirilmeyi talep etmektedir. İnsanın sahip olduğunu zannettiği araçlar aslında ondan talepte bulunmakta ve şeyler, araçların imkânları doğrultusunda sahnelenmeyi beklemektedir.

Bu olguların medya alanında iletişim araçlarıyla birlikte açığa çıktığı görülmektedir. Böylece içerik, tali bir konuma indirgenmektedir. Mesela bugün hala medyanın en önemli ve belirleyici unsurlarından, güçlerinden biri olan televizyonun konumu, “araç”ılığı ve “kim”liği nedir? Baudrillard’cı “nesnenin hükümranlığı” McLuhan ve Powers’da (2001) şöyle karşılık bulmaktadır:

Teknoloji, insan duyularından herhangi bir tanesini öne çıkmaya zorlar; aynı anda öteki duyular ise ya zayıflatılır ya da geçici olarak tümüyle ortadan kaldırılır. Bu süreç, insanoğlunun kendi uzantılarına, ilahi niteliğin bir biçimi olarak tapınma eğilimini bir kez daha hayata geçirir. Yeterince ileri gidildiğinde de böylelikle insanoğlu “kendi makinasının bir yaratığı” haline gelir. (s. 25)

Baudrillard ve McLuhan meseleye yaklaşımları itibariyle aynı noktadan hareket etseler de vardıkları yerler aynı değildir. Ancak insanın talileşmesi ve bir başka “şey”in hükümranlığı altına girmesi noktasında bu birliktelik her iki düşünür tarafından tescillenir.

Artık insanın, edilgen konumda bulunan nesneyi keşfettiği iddia edilemez çünkü nesnelere de aynı zamanda insanları keşfetmektedir ve hatta insanların teknolojik araçları inşa ettiği gibi nesne de insanları inşa etmektedir (Baudrillard, 2012c, s. 28). Nesnenin, mesela kitle iletişim araçlarının, insanın şeyleri algılama kalıplarını etkilediği aşikârdır. Ortalama bir insanın beklentisi, iletişim

araçlarını insanın üretimi ve kullanımında görmektir. Ancak “araç” bir kez meydana geldikten sonra insanın imkânları ile değil kendi doğası itibarıyla hareket etmektedir. Şiddet bir kez daha açığa çıkmaktadır çünkü “araç” kendi doğasını, hem kullanana hem de izleyene dayatmaktadır.

Mesela kameranın varlığı, ister istemez var olan her şeyi kayıt altına alınabilir bir noktaya doğru sürüklemektedir. Özellikle sosyal medyanın var olduğu bir zaman dilimi içerisinde bu hakikat çok daha net bir biçimde görülmektedir. Sonuç olarak iletişim araçları özelinde kendini dayatan insan değildir. “Teknik yoluyla dünyayı zorladığımızı sanıyoruz. Oysa teknik yoluyla bize kendini dayatan dünyadır ...” (Baudrillard, 2012a, s. 144). Medya da her halükârda teknolojik bir temelde ilerlediğine göre, insanın kendi arzuları doğrultusunda istediği gibi şekil verebildiği bir alan değil, aksine, medyanın kendisini dayattığı bir durum söz konusudur.

Kişiler arası iletişimin yüz yüze bir forma dayalı olduğu noktada herhangi bir teknolojik araç aracılık etmemekte ve aracın şekillendirici, baskıcı, otoriter gücü açığa çıkmamaktadır. Ancak teknoloji temelli iletişim araçları söz konusu olduğunda “araç”ın şiddet dolu yanı görülebilmektedir.

Bir “Form” ve “Araç” Olarak Televizyonun Gündelik Hayattaki Yeri

Biçim her zaman için içeriğe üstündür ve onu şekillendirmektedir. Bu şekillendirme eylemi ise sadece o şeyin dışına müdahale etmekle ilişkili bir şey değildir, yani dışsal müdahale beraberinde içsel müdahaleyi de doğurmaktadır. Mesela hiç de teknolojik olmayan su ve çay bağlamında düşünülecek örnekler bile konuya açıklık getirebilecektir. Suyu cam bardaktan içmekle plastik ya da karton bardaktan içmek arasındaki fark nedir? Her iki bağlamda da içerik yani tat değişecektir. Hatta suyu pet şişeden içmenin kendisi sağlıksız bir durum olarak değerlendirilmektedir. Çay meselesinde ise, çay içmeyi bir lezzet haline getirmiş olan kişiler için bardakta çay içilmesi neredeyse bir zorunluluk halini almıştır. Peki bu durum ne ifade etmektedir? Biçimin içeriği önceliği ve onu etkisi altına aldığı göstermektedir.

Konuya televizyon açısından yaklaşıldığında ise televizyonun temel meselesinin içerik üretmek olmadığı anlaşılacaktır. Televizyon bir boş zaman eylemi olarak kendine ait bir “zaman alanı” inşa etmektedir. Burada boş zaman, insanın hayatında iş zamanından arta kalan ve keyfince kullanabileceği bir vakit anlamına gelmemektedir. Aksine televizyon, kendine ait bir zamansallık içerisinde o boş zamanı yaratmakta ve gündelik hayatın diğer alanlarına tahakküm uygulayarak kendi zamansallığına yer açmaktadır. Böylece diğer zaman dilimlerini de kendi etkisi altına almaktadır. İçerik ise burada tali konumdadır çünkü asli mesele sadece “izlenebilecek” herhangi bir şeyin sunumunda yatmaktadır.

Gösterilebilecek şeyin var olması, gösterim pratiği açısından yeterli olmaktadır. Herhangi bir şey içerik açısından rahatlıkla televizyonun parçası olabilir; bunun ne olduğu ya da bireysel ve toplumsal açıdan bir değer taşıyıp taşımadığı önem teşkil etmemektedir. Esas olan gösterim pratiği açısından taşıdığı değer yatmaktadır, yani yayınlanacak olan mesele gösteriye değer bir şey midir? O şey şovun/gösterinin parçası kılınabilir ise herhangi bir sıkıntı da yok demektir. Özellikle gösterinin bir meslek haline gelip profesyonelleşmesi de (show business) bir kenara

atılmamalıdır. Bu durum her şeye bir şovun ‘ihtimal parçası’ olarak bakılabileceğinin ve metalaşabileceğinin göstergesidir. Birilerinin işi, şova/gösteriye katkıda bulunmak ve onun devamlılığını sağlamaktır. Televizyonun anlam ve önemi de burada gizlidir çünkü gösterinin gündelik hayat içerisinde 7/24 devam eden bir şekle bürünmesini sağlayarak simgesel şiddetin hayatın kılcal damarlarına “sızma”sına imkân tanımakta ve onu “radikal”leştirmektedir.

Televizyon, Neil Postman’ın (2014) ifadesiyle insanların kendilerini katıla katıla gülerек ölüme götürdükleri yerdir (s. 12).³ Televizyon aslında insanları eğlenceli bir form ve içerikle ölüme götürmektedir. Eğlencenin merkeze alındığı ve tek bir form olarak dayatıldığı bu zeminde eğlencenin kalıpları dışına çıkmak mümkün ol(a)mamaktadır. Televizyon ortak bir zeminde kendine ait bir “dil ve dünya” yaratmaktadır. Ortaya çıkan bu totaliter yapı kendisi dışındaki hiçbir şeyi kale almamakta ve dışarıda kalanları da içeriye dâhil ettiğinde onları kendi “dil ve dünya”sının bir parçası kılmaktadır. Bu durum televizyonun kendi formunu dayatmasıdır ve bunun şiddet dolu bir eylem olduğu açıktır; çünkü zora dayalı bir içerik üretimini meydana getirmektedir.

Teknolojik determinizm açısından bu durum kaçınılmaz bir sonuçtur. Televizyon her türlü içeriği eğlence zemininde soğurmakta ve eğlencenin dışında bir başka şeye hizmet etmemektedir. Postman’ın (2014,) buradaki düşüncesi de araçların, insanın düşüncesine yeni bir yönelim katacağı yönündedir. Böylece insanın düşünce dünyası yani kendisiyle ve hayatın tamamıyla kurduğu ilişki aslında onun kullandığı araçlar vasıtasıyla şekillenmektedir.(s. 19). -içerik açısından “Araç”ın böylesi bir biçimde insana ve nesnelere kendini dayatması onun şiddete, zora dayalı yanını göstermektedir.

Buradan hareketle mesela eğlencenin merkeze alınmadığı ve entelektüel seviyenin olduğu bir tartışma programı da televizyonun işleyiş mantığına kurban gitmektedir çünkü seyircinin dikkatini çekmek üzerine kurgulanmış televizyonun ayakta kalabilmek için seyircilerin dikkatini sürdürülebilir kılması gerekmektedir. Televizyonun “dil”i bu yüzden dünyanın her yerinde aynıdır; kültürel, ideolojik, tarihsel değerlerin farklılığını baz almamaktadır. Eninde sonunda her türlü kapitalizm karşıtı söyleme sahip bir program ya da dini içerikli bir program da “reklam arası”na girecektir. Bu, kaçışı imkânsız yapısal bir durumdur. Televizyon açısından “reklam arası” olarak değerlendirilen kısmın bir ara değil de esas nokta olmasından ötürü, yayınlanmakta olan program –içeriği her ne olursa olsun– önemsizleşmektedir. Temel amaç reklam yayını olduğunda aslında araya girenin reklam değil de yayınlanmakta olan program olduğu rahatlıkla iddia edilebilir.

Televizyon aynı zamanda anlatım biçimlerine de rahatlıkla müdahale edebilmektedir. Bu bağlamda insanların televizyonu değil televizyonun insanları kullandığı ya da izlediği

3 Kitabın İngilizce adında geçen “amusing ourselves to death” ifadesi büyük bir önem arz etmektedir çünkü insanlar bugün eğlenmeyi ve her şeyi eğlenceli hale getiren bir form olarak televizyonu kabul etmektedirler. Aslında insanları kahkahalar eşliğinde ölüme götüren televizyon aygıtının kendisidir. Postman televizyon olgusunu ileri götürerek, televizyonun bütün bir kamusal alanı ve oradaki söylem biçimlerini de etkisi altına aldığını göstermektedir. Televizyonun bu etkisi bizim tarafımızdan şiddet olarak değerlendirilmektedir.

görülebilmektedir (Baudrillard, 2013, s. 53). Nesnenin hükümranlılığı tam da budur. Mesela kamera aracını kullanmadan televizyonda bir şey anlatmak mümkün müdür?

Televizyon “araç”ının kullanımında aracın kendini ve pratiklerini dayatması söz konusudur. Televizyon izleyen herkes ekranda gördüklerini bir kameranın “dolayımılması” neticesinde seyredebilmektedir. Böylece kamerasız televizyondan bahsetmek mümkün değildir ve izlenen şeylerde de bir araç olarak kameranın sınırlılıkları söz konusu olmaktadır. Kamera insanın bakışına yön vermektedir, kamera aracılığıyla sunumu gerçekleştirilen şeye tam da kameranın izin verdiği ölçülerde bakılabilmektedir. Kameranın tarihsel olarak öncelikli üretimi olan fotoğrafa bakıldığında Roland Barthes (2011), fotoğrafı, şiddet dolu olmakla ve bunu da – içerik açısından – şiddeti temsil ettiği için değil ama “görüşü zor kullanarak doldurduğu” için suçlamaktadır (s. 109). Kamera insanın bakışına zoraki ve açık seçik bir şekilde yön vermektedir. Bu eylem ise “araç”ın şiddet içeren yanını açığa çıkarmaktadır.

Kamera bir formdur ve televizyon da bir form olarak tüm farklı içerikleri ortak bir paydada soğurarak eşitlemektedir. Aslında içerik açısından farklı olanın sunum/temsil itibarıyla de farklı olması beklenmektedir. Mesela yüz yüze iletişimde; heyecan verici, yüksek tempolu bir olayı anlatmak ile hüznendirici, üzücü bir olayı anlatmak arasında büyük farklılıklar mevcuttur. Anlatıcı, anlatacağı içeriğe göre bedenine, ses tonuna, jest ve mimiklerine şekil verecektir. Ancak televizyon aracılığıyla bu iki farklı durumun temsili, televizyonun kendi mantığı içerisinde ve aynı soğuklukta, mesafede seyirciye iletilecektir. Yapılacak kurgusal müdahaleler de televizyonun mantığı içerisinde kalacaktır; yani bir filmi film olmaktan, bir haberi haber olmaktan, bir televizyon programını televizyon programı olmaktan çıkarmak mümkün değildir. Yapı olduğu gibi duracak ve değişim gözlenemeyecektir.

Kurgusal herhangi bir müdahale, dizinin dizi olma özelliğini ve onun televizyon için yapılan bir iş olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Burada yönetmenin ya da tüm ekibin yapabileceği tek şey, içeriğin sunum biçimlerine, sadece televizyonun mantığı içerisinde ve izin verdiği ölçüde müdahale edebilmektir. “Araç”ın tahakküm edici gücü yani simgesel şiddeti bir kez daha gözükmemektedir. Deterministik bir tavırdan hareketle araç, kendi sonucunu ve kullanım pratiklerini de önceden belirleyerek icbar etmekte, şiddet uygulamaktadır. Kamerayı kullanan kişi, kamerayı istediği gibi kullanabilme imkânına sahip olamamakta ve kullanmakta olduğu aracın imkânlarına boyun eğmek zorundadır. Kameranın imkânlarına ve gösterim pratiklerine boyun eğmek, “araç”ın sömürsünü doğurması demektir.

Burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta televizyonun da insanı sömürmesidir. İngilterede mevcut olan “amuse” ve “abuse” kelimelerinin kullanım şekillerine bakılacak olursa; tıpkı çocuk istismarı (child abuse) gibi televizyonun da istismar edici (TV abuse) gücü görülmelidir. İnsanın televizyon tarafından istismar edilmesi, onun teknolojik bir araç olarak şiddet dolu konumundan kaynaklanmaktadır. Televizyonun istismarı bir zorlama edimi içerisinde açığa çıkmaktadır. Mesela televizyonun kullanım pratikleri açısından herhangi bir evin salonundaki konumu ya da dizinin yayınlanacağı saate ve güne göre gündelik hayatın düzenlenmesi söz konusudur. Televizyon özelinde haftalar içerisinde devamlılık arz eden programların varlığı – mesela diziler – insanları televizyona

mahkûm etmektedir – zaten dizi formatının da amacı budur – çünkü belirli bir hikâyenin akışına kendisini kaptıran insanlar gündelik hayatlarını bu aracın aracılık edeceği zaman dilimine göre ayarlamak zorunda kalmaktadır. Pazartesi akşamları saat 20.00’de başlayan bir dizi için izleyicinin hayatı durma noktasına gelmekte ve geriye kalan her şey talileşmektedir.

Bir evin salonunun oturma planının merkezinde uzun yıllardır ne vardır? Mesela her koltuğun, masanın ve odadaki daha birçok şeyin konumu televizyonun görülebileceği şekilde ayarlanmaktadır. İnsanların birbirlerini rahatça görebilecekleri ve konuşabilecekleri bir planlamadan ziyade televizyonun merkezi konumu esas alınarak plan yapılmaktadır. Herkesin kendisine dönük bir biçimde oturduğu şey televizyondur ve evin ‘başköşesi’ ona ayrılmış durumdadır. Bu durum basit bir olgu olarak geçiştirilemeyecek kadar büyük bir önem arz etmektedir çünkü en basit anket çalışmaları bile insanların büyük bir çoğunluğunun zamanlarının büyük bir kısmını benzeri teknolojik araçlarla birlikte geçirdiklerini göstermektedir. İnsanın gündelik hayatını şekillendiren bu iletişim araçlarının merkezi konumu gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle bugün akıllı telefonların varlığı ve sosyal medya olgusu bunun en bariz kanıtıdır. Simgesel anlamda da ‘başköşeye’ oturan iletişim araçlarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. İzleme pratiği artık belirli zaman-mekân kısıtlamalarına sahip değildir. Burada zamansal ve mekânsal bir düzlemde genişleme söz konusudur; ancak makalenin odak noktasına aldığı izleme pratiği klasik bir televizyon ve izleme pratiğidir. Şüphesiz, dizinin bölümü kaçırıldığında bir daha izlenemeyecek olması ile tekrar tekrar aynı bölümlerin izlenebilecek olması farklı izleme pratiklerini doğurmaktadır.

Televizyon sadece bir odayla ilişkili değildir, bir bütün olarak evin merkezi noktasını işgal etmektedir. Tek bir televizyonun olduğu evlerde herkesin hayatının merkezinde olan televizyon, paylaşılmayan ve uğrunda kavgaların edildiği bir araçtır. Bir cazibe merkezi olarak televizyonun varlığı, sayısal, niceliksel çokluğundaki artış ile neredeyse evdeki kişi sayısınca bir televizyonun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Televizyonun gündelik hayat içerisindeki artan konumu, internet tabanlı izleme ve belirli platformların tekrara dayalı izleme imkânları, belirli uygulamalar aracılığıyla radikalleşmektedir. Akıllı telefonların gündelik hayata dâhil olmasıyla birlikte “izleme” olgusu ve pratikleri değişmiş olmasına rağmen, “izleme” mantığı halen devam etmektedir. O yüzden bir iletişim “araç”ı olarak televizyonun daha esnek izleme pratikleri sunması bir demokratikleşme, özgürleşme olarak mı, yoksa kapitalizmin egemenliğini arttırması olarak mı değerlendirilmelidir? Sorunun cevabı makalenin sınırlarını aşacağı için cevaplandırılmayacaktır, ancak soruya işaret etmekle yetinilmiş olsun.

Televizyonun olmadığı bir ev hayal edildiğinde –hayal kelimesi bile isteye tercih edilmiştir; çünkü bugün neredeyse televizyonsuz ev kalmamıştır ve insanlar televizyonun olmadığı bir dünyayı, onun barındırdığı imkânları düşünmekte zorlanmaktadır – salonun kurgulanma biçimi/ oturma planı ve hatta insanların/aile bireylerinin birbirleriyle kurdukları ilişkiler de değişecektir. Bütün bir akşam boyunca televizyon izleyen insanlar, televizyonun olmadığı koşullarda birbirleri ile ilişki kurmak zorunda kalacaklar ve keşişim alanları artacaktır. ⁴ Görüldüğü gibi herhangi bir

4 Televizyonun izlenmeyeceği koşulda zaten televizyon satın alınmayacaktır ve o ev de ya da herhangi bir mekân da merkeziliği böylece televizyon ele geçirmeyecektir. Bu noktada ayrı bir tartışma konusu olarak Martin Heidegger’in

programın içeriğinden bağımsız bir şekilde sadece televizyon gibi bir iletişim aracının insanın hayatından çıkması bile büyük bir değişimi tetikleyecektir. Televizyonun merkezi konumu kesinlikle ürettikleriyle yani içeriğiyle alakalı değildir.

Bir başka bağlamda ise evine televizyon alan biri artık onu izlememeyi ve kapatmayı tercih edemez. Televizyonun icbar edici gücü buna izin vermez çünkü televizyonun satın alınması zaten onun izleneceğine işaret etmektedir. Bugün bir insanın evine televizyon alması bir tercih meselesi midir? İçinde yaşanmakta olan dünyada bu tarz teknolojik araçların varlığı kesinleşmekte ve insanın bu araçları kullanmamayı tercih ederek hayatının dışına atması imkânsızlaşmaktadır. Bir zaruret olarak kendini dayatan medya da insan üzerinde en büyük şiddeti uygulamakta ve her geçen gün şiddetini radikalize etmektedir.

Kendine ait “bir dil ve dünya” yaratan televizyon –diğer iletişim araçları gibi– kendisine dâhil olmayanları rahatlıkla dışında bırakabilmektedir. Dışarıda kalmak ise o “dil ve dünya”nın parçası haline gelmiş olan insanların oluşturduğu topluluk ile irtibat kurulamayacağı anlamına gelmektedir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse; herkesin aynı dizileri ve programları izleyip, her türlü meşgalelerinin merkezine bu araçları koydukları an, konu hakkında fikir sahibi olmayan insanlar dışarıda kalmakta ve ötekileştirilmektedirler. Toplumsal varoluşun yani bir toplumun üyesi/parçası olmak ancak belirli araçların –televizyon, sinema, sosyal medya gibi – “araç”ılığıyla sunumu gerçekleştirilen şeylerle irtibat halinde olmayı zorunlu kılmaktadır. Bir kişi bu durumu tercih etmediğinde o toplumsallaşmanın dışında kalmayı başından kabul etmektedir. Toplumsalın ve bireyin gündelik hayatının şekillenmesinde uzun zamandır iletişim araçları yani bütüncül bir adlandırmayla medya rol almaktadır. Medyanın şiddet dolu yapısı kendisi dışında bir alan bırakarak insanları kendisine mecbur bıraktırmaktadır.

Mesela sinema alanında uzmanlaşmış bir kişinin –bu bir yönetmen de olabilir bir akademisyen de– film izleme esnasında kendisini filmin dışına/dışarisına atabilmesi mümkün müdür? Film esasen, kendisine ait bir aura/özel atmosfer yaratarak her türlü seyirciyi –dil, din, cinsiyet ya da herhangi bir sosyo-ekonomik farklılık gözetmeksizin– filmsel temsil sürecine –ister istemez– dâhil etmektedir. Burada insani bir tercih söz konusu değildir. Film başladıktan sonra filmsel sürece dâhil olup olmamak herhangi bir kişinin elinde değildir. Aksine araç –bu örnekte sinema– kendisini izleyeni seyirci konumuna itecektir ve bundan herhangi bir şekilde kaçışı mümkün kılmayacaktır. Temsil sürecine dâhil olmamanın tek yolu aracın kendisinden uzaklaşmak ve araya mesafe koymaktır. Bu durum ise sinema açısından salonu terk etmek ya da izlenen filmi kapatmakla ancak bir imkâna kavuşabilir. Medyatik şiddet aslında varlığını bu icbar ediş üzerinden tesis etmekte ve insanların kendi varoluş zeminlerini tahrip etmektedir.

Unutulmaması gereken en önemli nokta televizyonun ve diğer iletişim araçların nötr olmadığıdır (McLuhan, 2014, s. 205). Objektif olamamaya ve kendini dayatmaya dayalı bu şiddet, yüzyıllar içerisinde kendi konumunu daha da derinleştirmiştir.

(2008, s. 103) söyledikleri hatıra getirilmelidir. Çatılarında anten olan bu evler artık birer ev midir? Bir “ev”e, ev olma özelliğini katan şey nedir ve televizyon buna nasıl zarar vermektedir ?

Sonuç

Kitle iletişim “araç”larının dolayım-lama temelli yapısı, şeyleri oldukları gibi temsil etmemektedir. İleti/mesaj ya da içerik, “ara-ç”-ılık eden “araç”ın etkisi altına girmektedir. Kitle iletişim araçlarına bağlı bir bütün olarak medya, simgesel şiddetin bir form/yapı olarak açığa çıktığı yerdir. Simgesel şiddet iletişim araçlarına dayalı temsil pratiklerinde ortaya çıkan şiddet biçimidir ve bu şiddet bir tercih meselesi olmamak noktasında önem taşımaktadır. Simgesel şiddet teknolojik determinizm neticesinde kitle iletişim araçlarında içeriğin – temsil pratiklerinin/ biçimlerinin – soğurulmasıdır.

Kitle iletişim araçlarını, özellikle Noam Chomsky’nin yaptığı gibi ekonomi-politik bağlamdan hareketle okumak önemsiz olmamakla birlikte ikincil derecede öneme sahiptir; çünkü “araç”ın mahiyeti ya da “ne”liği üzerine tartışmadan önceliğin kullanım pratikleri üzerinde olduğu yanılması yaratmaktadır.

Sonuç olarak simgesel şiddet zoraki bir şey olarak kendi varlığını medya alanında içerikten bağımsız bir şekilde ve sadece aracın tahakküm edici gücü üzerinden gerçekleştirmektedir. Medya, insanı simgesel evrenin bir parçası kılarak onun dışına çıkmasına izin vermemektedir. Görüntülerin başka görüntülere, filmlerin başka filmlere, haberlerin başka haberlere yönlendirmesi bunun en bariz kanıtıdır. Özellikle akıllı telefonlar ile gündelik hayatın tümüne yayılan sosyal medyanın varlığı, simgesel evrenin kuşatıcılığını ya da tahakküm edici gücünü arttırmaktadır.

Tüm var oluş pratikleri ve biçimleri “medya” zemininde eşitlenmektedir. Medyanın böylesi bir eşitleme pratiği aynı zamanda sınırlandırmadır, çünkü kendisinin dışında başka herhangi bir pratiğe imkân tanımayarak şiddetini yani baskıcı özelliğini açığa çıkarmaktadır. Medya bir bütün olarak ve temsil pratiklerinden bağımsız bir biçimde teknolojik araçları iletişimin temeline almakta; kendi varlığını, tek biçimliliğini dayatarak ve bir form olarak şiddetin kendisi olmaktadır.

Kaynaklar

- Barthes, R. (2011). *Camera lucida*. E. Akçakaya (Çev.). İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.
- Baudrillard, J. (2005). *Anahtar sözcükler*. O. Adanır & L. Yıldırım. (Çev.). Ankara: Paragraf Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012a). *Kötülüğün şeffaflığı*. I. Ergüden (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012b). *Sanat komplosu*. E. Gen & I. Ergüden (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012c). *İmkansız takas*. A. Sönmezay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2013). *Simülakrlar ve simülasyon*. O. Adanır (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Benjamin, W. (2012). *Pasajlar*. A. Cemal (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım*. D. F. Şannan & A. G. Berkkurt. (Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Güngör, N. (2013). *İletişim: Kuramlar yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Heidegger, M. (2008). Messkirch'in 700. yılı. A. Aydoğan (Ed.). *Düşüncenin çağırıldığı* içinde (ss. 99-111). L. Baydar & H. Ü. Nalbantoğlu (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- McLuhan, M. (2014). *Gutenberg galaksisi*. G. Ç. Güven (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- McLuhan, M., & Powers, B. R. (2001). *Global köy*. B. Ö. Düzgören (Çev.). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Postman, N. (2014). *Televizyon: Öldüren eğlence*. O. Akınhay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite*. S. Öztürk (Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

